

science fiction novel. Accordingly, the subject is to investigate the peculiarities of a postmodern writing at the level of genre, the concept of the character and the poetics.

As to the findings, the main features of romantic anti-utopian science fiction, which the analyzed work is referred to, are special type of hero's thinking, special world's vision, the desire to create the perfect romantic world, romantic ideal and characters.

The principles of film cutting and genre diffusion are embodied by the usage of the action elements, dystopia, science fiction. Referring to the traditional for SF world of the future (Earth 2028) and the theme of ecological disaster (global apocalypse), the writer chooses the method of sudden transformation of the universe, offering several opportunities for the formation of a new character. L. Nikolov depicted two personality types: the first one – independent, characterizing the people of the previous period (Mishin, Bouche, Bergeron, etc.), the second one – people of choice, indecision, opposite senses (Father Donovan, N. Benyev). Through constant interaction it is the second type that provides a renewed character – spiritually enriched, refined, romantic and strong. Intertext, game, carnival makes it possible to talk about the features of postmodernism in this SF work.

Key words: modern science fiction, genre diffusion, intertext, film cutting, action.

УДК 81'367.633

С. В. Салехова,

аспірантка кафедри української мови та прикладної лінгвістики
Донецького національного університету,
вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, 21021, Україна,
svetlana.salekhova@yandex.ua

СЕМАНТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПРИЙМЕННИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПІДСТИЛЮ: ОБСТАВИННІ ВІДНОШЕННЯ

Статтю присвячено дослідженню специфіки семантико-стильового оформлення прийменників української мови. Розглянуто дійтичне значення прийменникових одиниць. Запропоновано семний розподіл прийменників, який в ієрархічній послідовності ілюструє семантичне наповнення кожної одиниці. Проаналізовано специфіку прийменникових конструкцій з обставинною семантикою, що репрезентують науково-технічний підстиль мови. Виокремлено 7 основних архісем (групових сем), що більшою або меншою мірою актуалізуються в аналізованому корпусі текстів.

Ключові слова: дейктик, обставинні відношення, прийменник, сема, семна класифікація.

Одним із актуальних питань сучасної лінгвістики є дослідження класу прийменників та його диференційних характеристик. Зокрема, семантичне навантаження, функціонування та закономірності поповнення семантичних груп прийменникових одиниць постають предметом дослідження таких сучасних науковців різних країн, як А. П. Загнітко, Н. В. Куц (Україна), В. В. Братцева, Р. І. Мальцева, Г. О. Шиганова (Росія), М. Й. Конюшкевич (Білорусь), Ч. Ляхур (Польща) та ін.

Метою пропонованого дослідження постає диференціація прийменників з обставинною семантикою в науково-технічних текстах. **Завданнями** статті є окреслення дейктичного значення прийменників, визначення семантичних складників прийменникової одиниці, аналіз обставинних прийменників, що функціонують у науково-технічних текстах. **Новизною** статті постає опис семантичних особливостей прийменникових одиниць з обставинною семантикою в науково-технічних текстах. Теоретичне значення полягає в окресленні меж семної диференціації прийменників і з'ясуванні семної специфіки обставинних прийменникових конструкцій науково-технічного підстилю. Практичне значення – використання одержаних результатів для створення цілісної семантичної класифікації прийменників, що функціонують у науковому стилі.

Аналізуючи семантичне наповнення прийменникових структур у науково-технічних текстах, перш за все слід зазначити, що прийменники як службовий клас слів – це одиниці, що вказують на зв'язок у реченні, на розташування учасників комунікації, напрямок руху, тобто відображають просторові відношення об'єктів. Н. В. Куц усі слова в мові розподіляє на два класи: 1) слова, що відображають дійсність (самостійні повнозначні частини мови); 2) слова, що вказують на відношення між об'єктами у просторі – дейктики [12, с. 29]. Для прийменників дейктичне значення є первинним, таким, що збігається з їхнім словниковим значенням. Дейктики, зокрема прийменники, функціонують як особливий семантико-синтаксичний клас слів, у яких граматичне значення тотожне з дейктичним та оформлює підрядний синтаксичний зв'язок. Р. І. Мальцева виокремлює суб'єктивний дейксис (вказівка на предмет відносно слухача / мовця) та об'єктивний дейксис (вказівка на предмет щодо будь-якого іншого предмета, особи, ознаки) [5].

Погоджуючись із твердженням А. П. Загнітка про те, що „первинною функцією непохідних приєменників є реалізація просторових відношень” [2, с. 123], зазначимо, що саме просторові приєменники постають дейктиками. А вже на основі просторовості розвинулася темпоральна семантика, об’єктні й абстрактні (атрибутивні) відношення приєменникових одиниць тощо. На сучасному етапі розвитку дослідники, зокрема автори „Словника українських приєменників”, зазначають, що „приєменникам властиве категорійно-дейктичне (морфологічний аспект) і контекстуально-лексичне (індивідуальне) значення” [11, с. 6]. Більшою мірою це стосується еквівалентів приєменників, оскільки саме вони, з одного боку, функціонують як дейктики (лексико-граматичний клас слів, категорійне значення якого є незмінним), а з іншого – мають індивідуальне значення, як результат семантичних зсувів (за А. П. Загнітком). Так, у реченні *Ймовірно, інтерметаліди, збагачені на вольфрам, будуть знаходитися на межі між твердим розчином на основі вольфраму та твердим розчином на основі нікелю, а інтерметаліди, збагачені на нікель, у твердому розчині на основі нікелю* [7, с. 76] приєменниковий еквівалент *на межі між* має безпосередньо дейктичний компонент – первинний приєменник *між*, який конкретизує (деталізує) свою дейктичну семантику за допомогою компонента *на межі*. Разом ці компоненти становлять семантичну цілісність локативного значення.

Спробуємо запропонувати семантичну диференціацію приєменникових конструкцій, яка якнайточніше відобразатиме їхню семантичну специфіку. Значення будь-якої мовної одиниці складається із семантичних компонентів – ем, або диференційних елементів (Ф. де Соссюр), фігур змісту (Л. Єльмслев), семантичних множників (Ю. Апресян), тобто під семою слід розуміти мінімальний змістовий компонент смислової структури слова. Взявши за основу семний розподіл приєменникових конструкцій Г. О. Шиганової, де кожна релятивна фразеологічна одиниця має ієрархічну семну структуру, яка деталізує семантичне наповнення одиниць [13, с. 61], у своєму дослідженні для семантичного аналізу будемо використовувати таку модель: **класема (категорійна сема) → субкатегорійна сема → архісема (надсема, групова сема) → конкретизувальна сема (підгрупова) → індивідуальна сема.**

Класема приєменника буде виражати релятивність (відношення) → субкатегорійна сема – відношення до об’єкта, відношення до

обставини, відношення до ознаки → архісеми прийменника будуть виявлені відношеннями локативності, темпоральності, алативності (об'єктності), аблативності, мотиваційності (зумовленості), квантитативності, медіативності (інструментальності), компаративності, генетивності тощо → підгрупові семи конкретизують архісеми, наприклад, зазначення місцезнаходження предмета (на поверхні, поблизу, всередині), позначення напрямку руху (початкова точка руху, напрям руху всередину, кінцева точка руху) тощо → індивідуальні семи, в свою чергу, визначають диференційні ознаки прийменникової одиниці, які семантично відрізняють одну конструкцію від іншої, надають прийменнику індивідуального значення.

Проаналізований ілюстративний матеріал (4100 вживань прийменникових одиниць у науково-технічних текстах) засвідчив, що прийменники з обставинною семантикою задіяні у понад 2500 випадках. Прийменники науково-технічного підстилю з **обставинною субкатегорійною семою** репрезентовані такими архісемами:

1. Темпоральність (приблизно 370 вживань). Функціонування прийменника в науково-технічних текстах актуалізує такі конкретизувальні й індивідуальні семи темпоральності: 1) зазначення часу, протягом якого або в момент якого відбувається дія (у процесі, під час, у ході, на стадії, у режимі, в період): *Пропонується подавати продукти горіння в робочий простір печі зі швидкістю (100-120) м/с, причому в період витримки – періодично: тривалістю (5-10) хв., паузою (1,5-3) хв.* [8, с. 21]; 2) зазначення початкової точки відліку часу (з початку, починаючи з, з моменту): *Технічна модернізація пічної ділянки цеху проводилася поетапно, починаючи з 1993 року* [8, с. 161]; 3) окреслення конкретного часового проміжку (за роки): *Не зважаючи на всі зусилля з боку держави, добитися істотного скорочення викидів в атмосферу забруднюючих речовин металургійними підприємствами за роки незалежності не вдається* [7, с. 149]; 4) позначення одночасності здійснення двох дій (одночасно з, паралельно з): *Слід зазначити особливий спосіб опалювання – карбюрацію, який заключається в тому, що одночасно з бідним паливом спалюють в невеликій кількості паливо, багате вуглеводнями при недостатчі повітря* [8, с. 25];

2. Локативність репрезентована 220 одиницями. Цю групову сему поділяємо на дві основні підгрупові семи: 1) визначення розташування предмета у просторі; 2) окреслення напрямку руху предмета / дії у просторі. Перший тип у науково-технічних текстах виявляється

такими індивідуальними семами: 1) просторова близькість об'єктів (*близько до, безпосередньо перед, поряд з*): При проведенні досліджень пальника використовували комплект контрольно-вимірювальних приладів, встановлених на печі, і додаткові *и-* образні манометри для виміру тиску газу і повітря **безпосередньо перед** пальником [8, с. 141]; 2) зазначення простору, у межах якого відбувається процес, дія, знаходиться предмет тощо (*у межах, у зоні, у діапазоні, у районі, в області*): Очевидно, **в межах** однієї моделі складно врахувати усі фактори, які характеризують процеси моделювання, тому доцільно використовувати сукупність математичних моделей, що описують комбінації окремих факторів [1, с. 34]; 3) розташування предмета поза межами певного простору (*за межами, за рамками, поза сферою*): Кожну таку ділянку можна розглядати як виток рідини (або пластичної чи в'язкої маси) з розходом $q_i = dl_i$, $r = r_0, rd\theta_i$, що створює потенціал в точці з координатами x, y в тій частини поверхні, що знаходиться **за межами** контуру матриці, який визначається за формулою [6, с. 206]; 4) розташування предметів, процесів на межі один з одним (*на грані, на границі, на межі, на межі між*): Показано, що для ефективного керування властивостями в об'ємі зливка або вилівка необхідно враховувати процеси **на границі** розподілу „кристал – рідка фаза” [3, с. 8]; 5) знаходження в центральній частині локусу (*у центрі*): Оскільки швидкість охолодження є змінною величиною, умовно була прийнята швидкість, що відповідає середній швидкості в інтервалі охолодження від температури розливу до 200 °C **у центрі** проби [3, с. 21]; 6) розташування одного предмета, процесу, дії на тлі іншого (*на фоні*): Очевидно, що ця процедура повинна виконуватися **на фоні** зменшення кількості вузлів кластерної системи [10, с. 64].

Підгрупова сема „напрямок руху предмета / дії у просторі” включає до свого складу такі індивідуальні семи: 1) спрямованість руху до об'єкта (*у напрямку, у напрямку до, на шляху*): У порівнянні з рухом у трубі чистої води епіюра розподілення осереднених швидкостей гідросуміші „втягується” **у напрямку** руху у своїй верхній частині, а градієнти швидкостей у нижній частині збільшуються [9, с. 152]; 2) напрямок руху всередину локусу (*вглиб, усередину, у центр*): Розчинення газів у рідині – процес проникання молекул газів з навколишнього середовища **всередину** рідини через вільну поверхню [9, с. 22]; 3) рух по довжині (*уздовж, по довжині*): Відомі методи корекції дрейфу ФП термопар в часі, але також відомо, що для них найбільш небез-

печною є похибка...яка викликає зміну термо-е.р.с. від зміни профілю температурного поля **вздовж** термоелектродів при сталих температурах робочого з'луту і з'лутів порівняння [4, с. 3].

3. Причинно-наслідкові відношення (понад 610 функціонувань) актуалізують у науково-технічних текстах такі семи: 1) вказівка на подію, що стала причиною для іншого явища, дії, події тощо (унаслідок, у зв'язку з, у силу): *Зміна відносного звуження (Ψ) у зв'язку з легуванням сталі і згідно з умовами тепловідбору відбувається подібно зміні значень δ і описується за допомогою рівняння* [3, с. 24]; 2) зазначення причини, що втілюється в результат (у результаті, у відповідь на, за рахунок): *Завислі речовини з розмірами менше 10 мкм (PM10) завдають значних необоротних збитків у вигляді скорочення тривалості життя **за рахунок** додаткових випадків смерті* [7, с. 154]; 3) окреслення стану, що вплинув на здійснення дії, процесу (під дією): *Відомо, що ізоляція силових трансформаторів, як і будь-якого електроенергетичного обладнання в процесі роботи втрачає свої властивості **під дією** температурних впливів* [1, с. 34]; 4) зазначення певної підстави для дії, процесу (на основі, на підставі, на базі, на ґрунті, базуючись на, спираючись на, виходячи з, з огляду на): *Ширину жолобу певного типу **b**, **виходячи** з максимальної крупності матеріалу, який транспортують, вибирають з умов $b > (1,5-2) d_{\max}$* [9, с. 138]; 5) вказівка на залежність дії від певних умов чи причин (залежно від, у залежності від, відповідно до, у відповідності до): *У способі нагріву металу, запропонованому в роботі [20], витрату кисню змінюють **залежно від** температури в колодязі* [8, с. 17].

4. До семи „умова” зараховано 290 приємникових вживань, що індивідуалізуються в таких підгрупах: 1) зазначення умови, за якої чи без якої відбувається певний процес чи дія (за умови/умов, в умовах, за наявності, за відсутності, у випадку, у разі, у міру): *У випадку інтенсивного тепловідбору мікротвердість складових дендритної структури становить відповідно 397 та 329 кгс/мм²* [1, с. 61]; 2) вказівка на незумовленість дії (допустовість) (незалежно від, незважаючи на, на противагу, не дивлячись на): *Процес пароутворення на поверхні рідини, який відбувається **незалежно від** її стану, називають випаруванням* [9, с. 21].

5. Значення мети (140 вживань) розкривається в таких індивідуальних семах: 1) зазначення мети виконання дії (з метою, в інтересах): *В подальшому цей метод вдосконалили з **метою** підвищення*

його чутливості, використовуючи обчислення, які дають можливість прокатувати зразки до мінімальної товщини [7, с. 117]; 2) вказівка на мету підтвердження дії (на підтвердження, на доказ, на підтримку, на допомогу).

6. Значення способу дії (понад 600 випадків) має три вектори індивідуальних сем: 1) зазначення характеру перебігу (здійснення) дії (за допомогою, без допомоги, з допомогою, за рахунок, з використанням, без використання, із застосуванням, без застосування тощо): *Зазначених властивостей технологічного процесу ТО металопрокату досягають за рахунок застосування багатопроцесорної обчислювальної системи* [10, с. 60]; 2) реалізація відповідності здійснення однієї дії щодо іншої (згідно з, відповідно до, у відповідності з, з позиції/ї): **У відповідності з ідеєю МНК в поєднанні із зовнішнім критерієм Івахненка, розрахуємо в середовищі Mathcad 7 Pro [121] залежності типу (2.3) для відомих значень $P = 100\%$** [1, с. 38]; 3) виявлення подібності однієї дії щодо іншої (аналогічно, аналогічно до, аналогічно з/із): *Інші техніко-економічні показники СГЕУ із проміжними ємностями визначають **аналогічно** вищенаведеному алгоритму* [7, с. 164].

7. Семантика міри та ступеня репрезентована понад 160 уживаннями і втілюється в таких індивідуальних семах: 1) зазначення міри або кількісної характеристики предмета, процесу тощо (*більше від, більше ніж на, менше, менше за, з розмірами менше, завдовжки*): *Також у роботі [5] відзначається, що молекула родаміна б G має довжину **меншу за** 1 нм* [7, с. 101]; 2) вказівка на кількісні межі дії, процесу тощо (*в інтервалі, потужністю, в діапазоні від...до, у межах до*): *Цей метод виявився досить ефективним при виготовленні тонкостінних виробів з товщиною стінки **в діапазоні** 0,1...0,075 мм* [6, с. 210].

Таким чином, запропонований семний аналіз прийменникових одиниць репрезентує семантичне розгалуження цього класу слів, дозволяє диференціювати семантичні особливості, можливі зсуви у значенні тієї чи тієї конструкції. Дослідження прийменників науково-технічного підстилю з обставинною семантикою чітко проілюструвало актуалізацію сем, що характерні саме для аналізованого корпусу текстів. Найбільш використовуваними виявилися прийменникові конструкції з причинно-наслідковим значенням, семантикою способу дії та темпоральності, менш активно актуалізуються в нау-

ково-технічних текстах семи локативності, умови, міри та ступеня, мети. Перспективним постає аналіз специфіки об'єктних та атрибутивних відношень у науковому стилі.

Список використаних джерел та літератури

1. Діагностування трансформаторів власних потреб та систем технологічних захистів енергоблока теплової електростанції : монографія / В. В. Грабко, Д. О. Березницький. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 124 с.
2. Загнітко А. П. Прийменники у структурі тексту: первинні і вторинні вияви / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 120–131.
3. Кондратюк С. Є. Структурування, спадковість і властивості литої сталі: Монографія / С. Є. Кондратюк. – К. : Наук. думка, 2010. – 175 с.
4. Кочан О. В. Термоелектричний перетворювач з керованим профілем температурного поля: автореф. дис. ... канд. техн. наук / О. В. Кочан. – Львів, 2011. – 19 с.
5. Мальцева Р. И. Предлоги и приставки в русском языке XI–XVII вв.: семантическая и функциональная эволюция: автореф. дис. ... докт. філол. наук / Р. И. Мальцева. – Краснодар, 1999. – 36 с.
6. Металургія : Збірник наукових праць / Гол. ред. В. І. Пожуєв. – Запоріжжя : ЗДІА, 2008. – Вип. 10. – 212 с.
7. Металургія : Збірник наукових праць: – Вип. 1 (29) / Гол. ред. В. І. Пожуєв. – Запоріжжя : ЗДІА, 2013. – 176 с.
8. Ревун М. П. Енергозберігаючі технології нагріву високолегованих та спеціальних сталей: Монографія / М. П. Ревун. – Запоріжжя : ЗДІА, 2011. – 184 с.
9. Світлий Ю. Г. Гідравлічний транспорт (монографія) / Ю. Г. Світлий, В. С. Білецький. – Донецьк : Східний видавничий дім, Донецьке відділення НТШ, „Редакція гірничої енциклопедії”, 2009. – 436 с.
10. Системний аналіз та інформаційні технології у науках про природу та суспільство. – Донецьк : ДонНТУ. – 2012. – № 1(2) – 2(3).
11. Словник українських прийменників. Сучасна українська мова / А. П. Загнітко [та ін.]. – Донецьк : ТОВ ВКФ „БАО”, 2007. – 416 с.
12. Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів : монографія / [А. П. Загнітко, К. М. Виноградова, І. Г. Данилюк та ін.]. – Донецьк : Вид-во „Вебер” (Донецька філія), 2009. – 209 с.
13. Шиганова Г. А. Система лексических и фразеологических предлогов в современном русском языке [Текст] : дис. ... докт. філол. наук: спец. 10.02.01 / Г. А. Шиганова. – Челябинск, 2001. – 621 с.

С. В. Салехова

СЕМАНТИЧЕСКАЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ ПРЕДЛОЖНЫХ КОНСТРУКЦИЙ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ПОДСТИЛЯ: ОБСТОЯТЕЛЬСТВЕННЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Статья посвящена исследованию специфики семантико-стилевого оформления предлогов украинского языка. Рассмотрено дейктическое значение предложных единиц. Предложена семная классификация предлогов, которая в иерархической последовательности иллюстрирует семантическое наполнение каждой единицы. Проанализирована специфика предложных конструкций с обстоятельственной семантикой, представляющих научно-технический подстиль украинского языка. Выделены 7 основных архисем (групповых сем), в большей или меньшей степени актуализирующихся в анализируемом корпусе текстов.

Ключевые слова: дейктик, обстоятельственные отношения, предлог, сема, семная классификация.

S. V. Salekhova,

Postgraduate Student of Ukrainian Language,
and Applied Linguistics Department
Donetsk National University,
21, 600-richchya St., Vinnitsa, 21021, Ukraine,
svetlana.salekhova@yandex.ua

SEMANTIC DIFFERENTIATION OF PREPOSITIONAL CONSTRUCTIONS IN SCIENTIFIC AND TECHNICAL SUBSTYLE: ADVERBIAL RELATIONS

Summary

The purpose of the proposed research is the differentiation of prepositions with adverbial semantics in scientific and technical texts of the Ukrainian language. The deictic meaning of prepositional units is examined; a semantic classification of prepositions, which in a hierarchical sequence illustrates the semantic content of each unit, is proposed; specific features of prepositional constructions with adverbial semantics representing scientific and technical substyle of the Ukrainian language are analysed. 7 main archisemes (group semes), which to a greater or lesser extent are used in the analyzed text corpus, are allocated.

The most active are the prepositional construction with cause and effect meaning and temporality; less actively used in scientific and technical texts are locative semes, semes of condition and measure. The analysis presents a semantic branch-

ing of this class of words, which allows us to differentiate semantic features and possible semantic changes of prepositions. In perspective is specificity of object and attribute relations in the scientific style.

Key words: deictic, adverbial relations, preposition, seme, semantic classification.

УДК 811.111373.231

В. В. Серебрякова,

аспірантка кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24 / 26, м. Одеса, 65058, Україна,
тел.: (048)776-11-15,
lera2702@yandex.ru

СТРУКТУРА АСОЦІАТИВНОГО ПОЛЯ ПОЕТОНІМІВ

У статті робиться спроба застосування асоціативного експерименту у дослідженні поетонімосфери циклу романів С. Мейер „Сутінки”. Матеріалом дослідження послуговували результати опитування англійськомовних інформантів щодо асоціативного наповнення власних назв головних героїв. Виокремлено основні типи асоціацій, на основі яких встановлено структуру асоціативного поля цих поетонімів.

Ключові слова: власна назва, поетонім, асоціативний експеримент, асоціація.

Наука про власні назви, ономастика, а також її розділ – літературна ономастика – невпинно розвиваються, що розширює арсенал методів, які використовуються науковцями. Так, Л. Талмі включає асоціативний експеримент до основних методів когнітивної лінгвістики [7], що було екстрапольовано також на когнітивну ономастику у дослідженнях О. Ю. Карпенко, В. Ю. Неклесової, Г. В. Ткаченко, К. Д. Долбіної [3, 5, 6, 2]. О. О. Леонт'єв пропонує застосування асоціативного експерименту для встановлення „психологічних еквівалентів „семантичних полів” [4, с. 9]. Завдяки вільному асоціативному експерименту можливо „пізнати індивідуальні, ідіолектні фрейми, у тім числі й онімні” [3, с. 236]. Тож **метою** нашого дослідження є введення методу вільного асоціативного експерименту до літературної ономастики, що уможливить краще розуміння семантичної аури поетонімів. **Об'єктом** дослідження послуговувала поетонімосфера